

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Kultuurhariduse osakond

Huvijuht-loovtegevuse õpetaja õppekava

Are Tints

**SOTSIAALSETE OSKUSTE ÕPETAMINE PÕHIKOOLI III ASTME AINETUNDIDES
PALDISKI GÜMNAASIUMI ÕPETAJATE VAATES**

Lõputöö

Juhendaja: Külli Salumäe, huvihariduse lektor

Kaitsmisele lubatud .....

(juhendaja allkiri)

Viljandi 2013

SISUKORD

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS	4
1. TEOREETILINE KÄSITLUS SOTSIAALSETEST OSKUSTEST JA ÕPETAJA ROLLIST NENDE ARENDAMISEL	7
1.1. Caldarella ja Merrell'i taksonoomia	8
1.2. Sotsiaalsete oskuste arendamine koolis	9
1.3. Sotsiaalsete oskuste õpetamine sotsiaallainete valdkonda kuuluvates ainetes	11
1.4. Sotsiaalsete oskuste arendamine põhikooli III astmes, vanuses 13-16 eluaastat.....	13
1.5. Õpetaja roll sotsiaalsete oskuste arendamisel	15
1.6. Puudulikud sotsiaalsed oskused ja selle tagajärjed	19
2. UURIMUS: METOODIKA JA TULEMUSED	21
2.1. Valim	21
2.2. Andmekogumismeetod	22
2.3. Tulemused.....	23
2.3.1. Sotsiaalsed oskused, mille õpetamist võimaldavad ainetundides kasutatavad õppemeetodid	23
2.3.2. Väärtuste ja hoiakute väljendamine tundides.....	24
2.3.3. Võimalused ja vajalikkus tegeleda ainetunnis erinevate sotsiaalsete oskuste õpetamisega.....	25
2.3.4. Kaaslastega suhtlemise oskuste õpetamine	27

2.3.5. Enesejuhtimise oskuste õpetamine	28
2.3.6. Akadeemiliste oskuste õpetamine	29
2.3.7. Nõustumise/kuuletumise oskuste õpetamine	30
2.3.8. Kehtestamisoskuste õpetamine	31
2.4. Arutelu ja järeldused	32
KOKKUVÕTE	34
KASUTATUD KIRJANDUS	36
LISAD	39
Lisa 1.....	39
Lisa 2.....	41
SUMMARY	43

SISSEJUHATUS

Tänu Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia praktikatele ning tööle noortekeskuses ja laagrites olen viimasel kuuel aastal puutunud kokku paljude erineva vanuse ja taustaga noortega. Koostöö noortega on minus korduvalt tekitanud küsimusi, mis puudutavad noorte sotsiaalseid oskusi ja nende arendamise võimalusi. Oma seminaritöö kirjutasin teemal „Sotsiaalsete oskuste õpetamine põhikooli III astmes Paldiski Gümnaasiumi näitel“. Töö kajastas õpilaste arvamusi sellest, milliste sotsiaalsete oskuste õpetamisele on koolis tähelepanu pööratud. Sotsiaalsete oskuste õpetamisel on üheks sotsialiseerijaks vaieldamatult õpetaja. Kui palju tegelevad aineõpetajad enda hinnangul kooli ainetundides õpilaste sotsiaalsete oskuste arendamisega?

Hetkel kehtiva põhikooli riikliku õppekava § 2 ütleb järgmist: „Põhihariduses toetatakse võrdsel määral õpilase vaimset, füüsilist, kõlbelist, sotsiaalset ja emotsionaalset arengut. (...) Põhikool kujundab väärtushoiakuid ja -hinnanguid, mis on isikliku õnneliku elu ja ühiskonna eduka koostoimimise aluseks.“ Sama õppekava § 4 alusel on sotsiaalne pädevus „suutlikkus ennast teostada, toimida teadliku ja vastutustundliku kodanikuna ning toetada ühiskonna demokraatlikku arengut; teada ning järgida ühiskonnas kehtivaid väärtusi ja norme ning erinevate keskkondade reegleid; teha koostööd teiste inimestega erinevates situatsioonides; aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suhtlemisel.“ Tekib küsimus kui palju on aineõpetajal tegelikult soovi ja võimalusi tunnis tegeleda sotsiaalsete oskuste arendamisega, kui see ei ole tema aine otsene eesmärk ja tegevuse tulemuslikkust on raske mõõta. Samas väga oluliseks peetakse ainealase kompetentsuse etteantud piirides saavutamist ja mõõtmist ning hindamist. § 2 välja toodud võrdne toetamine on küsimärgi all juba ainuüksi selle tõttu, et kui õpilase iga ainealase arengu eest vastutab konkreetse aine õpetaja (vaimne ja/või füüsiline areng), siis kõlbeline, emotsionaalne ja antud töös vaatluse all olev sotsiaalne areng on kõigi

ühine vastutusala. Kui see aga ei ole kellelegi tema tegevuses taotletavaks eesmärgiks, on sotsiaalsete oskuste areng teadvustamatu ja kaootiline.

2009. aasta OECD rahvusvahelise õpetamise ja õppimise uuringu TALIS tulemused teemal „Õpetaja professionaalsus ning tõhusama õpetamis- ja õppimiskeskonna loomine“ toob muuhulgas välja järgmise: Eesti puhul on täheldatav vastuolu, kus vaatamata väga headele klassikliima näitajatele on õpetajad hinnanud suhteid õpilastega koolis suhteliselt halvaks. Klassikliima/korra hoidmine klassis nõuavad autoriteeti, õpetamise struktureerimist ja klassi ohjamise oskusi. Suhted õpilastega aga viitavad õpikeskkonna kvaliteedile, mis nõuab sotsiaalseid oskusi, empaatiat ja vastastikust austamist. Mõlemad õpikeskkonna aspektid on olulised ja Skandinaaviamaade tulemuste alusel on tasakaal ka saavutatav – hoida klassikorda, kaotamata seejuures häid suhteid õpilastega. Eesti puhul on aga täheldatav ilmne disbalanss, kus õpetajad suudavad endi hinnangul hoida TALIS-uuringu riikide seas parimat klassikorda, kuid see näib saavat võimalikuks õpetajate ja õpilaste suhete arvelt. (lk 35, 95) Kui õpilase ja õpetaja vahelised suhted on halvad, siis ongi oskuste arendamine juba suuresti raskendatud, kuna sotsiaalsete oskuste omandamine jälgimise ja matkimise teel ning dialoogis õpetajaga (teadlikult harjutades, aktiivõppe meetodeid kasutades vms) toimuvad kahjustatud keskkonnas. Sellisel juhul ei ole küsimus ainuüksi selles, kui palju pööratakse sotsiaalsete oskuste arendamisele ainetunnis tähelepanu vaid õpetaja teadvustamatuses, et klass ja iga ainetund eraldi on keskkond, kus õpilane talletab ja arendab sotsiaalseid teadmisi ning oskusi.

Tuginedes neile asjaoludele olen oma lõputöö teema püstitanud järgnevalt: sotsiaalsete oskuste õpetamine põhikooli III astme ainetundides Paldiski Gümnaasiumi õpetajate vaates.

Põhikooli III astmeks on 7.-9. klass. (Põhikooli... § 1)

Töö eesmärgiks on anda ülevaade Paldiski Gümnaasiumi põhikooli III astme õpilastele sotsiaalsete oskuste õpetamisest õppeainete raames õpetajate vaates.

Otsin oma töös vastust järgmistele küsimustele:

- kuivõrd oluliseks peavad õpetajad sotsiaalsete oskuste õpetamist ainete raames;
- milliste sotsiaalsete oskuste õpetamiseks ainetundides näevad õpetajad võimalusi;
- missuguseid sotsiaalseid oskusi võimaldavad õpetada õpetajate poolt kasutatavad õppemeetodid.

Hüpoteesina olen püstitanud väite, et kuna õpetajatele on eesmärgiks õpilase ainealne arendamine, siis ei pöörata ainetunnis õpilase sotsiaalsete oskuste arendamisele otsest tähelepanu.

Uurimuse viin läbi ankeetküsitluse vormis Paldiski Gümnaasiumi põhikooli III astmes õpetavate õpetajate hulgas. Valimisse kuuluvad 12 kõnealuses astmes õpetavat aineõpetajat, tegemist on kõikse valimiga.

Eesmärgini jõudmiseks annan ülevaate õpilaste sotsiaalsete oskuste arendamisest koolis ja õpetaja osast nende arendamisel, toon välja puudulikest sotsiaalsetest oskustest tulenevad tagajärjed. Töö teises osas annan ülevaate Paldiski Gümnaasiumi põhikooli III astmes õpetavate õpetajate hulgas läbi viidud küsitluse tulemustest.

1. TEOREETILINE KÄSITLUS SOTSIAALSETEST OSKUSTEST JA ÕPETAJA ROLLIST NENDE ARENDAMISEL

Sotsiaalseid oskusi defineeritakse erinevalt ning määratlus sõltub nii ajajärgust kui kultuurist. Tänapäevaste sotsiaalsete oskuste käsitletud rõhutavad kontakteerumiskiirust, vestlusvalmidust ja loomulikku suhtluslaadi. Mõni aeg tagasi mõõdeti sotsiaalseid oskusi sellega, kuidas keegi oma kollektiivis töötas, kui hinnatud ta oli kaaslaste seas ja millise positsiooni oma tegevusega saavutas. Tänapäevase suhtlusvõrgustiku tuumaks on pigem kellegi isiku positsioon kollektiivis, mitte niivõrd tema personaalsus või isiklikud omadused. (Keltikangas-Järvinen, lk 12)

Sotsiaalselt pädev inimene kasutab erinevaid tegevusmudeleid, millest vastavalt olukorrale valib välja sobivaima. Vahel peab ta teistega nõu ning on paindlik, teinekord klammerdub probleemi külge, siis aga hoiab distantsti. On oluline, et valitud tegevusstrateegia oleks tõhus, sobituks antud olukorda maksimaalselt ning aitaks lahendada isegi tõsised probleemid rahulikult. Sotsiaalsed oskused tähendavad ka võimet mõista kaaslast, empaatiat ja sümpaatiat ning delikaatsust ja sotsiaalset tundlikkust, eeldades kõrget enesehinnangut, tasakaalukat tundeelu, analüüsioskust ning suutlikkust oma käitumist kontrollida ja hinnata. Enamasti peetakse sotsiaalseid oskusi kognitiivseteks pädevusteks, pidades silmas probleemide lahendamist, olukordade selgitamist ja alternatiivide leidmist, unustades, et nendega seondub alati tihedalt ka eetiline ning moraalne aspekt. Tõhus toimetulek ja kasulikud oskused peavad olema moraalselt ja eetiliselt aktsepteeritud. Niisiis ei peegelda inimese sotsiaalsed oskused pelgalt ta sotsiaalsete situatsioonidega toimetuleku võimet vaid personaalsust laiemalt. Need kajastavad ta suutlikkust hinnata ja austada kaaslast, ta võimet arvestada inimeste õigustega ning valmidust käituda kokkulepitud reeglite kohaselt. Heade sotsiaalsete oskustega inimene jääb üldiselt märkamatuks, sest asjade sujumist peetakse enesestmõistetavaks. (Keltikangas-Järvinen, lk 13-15)

1.1. Caldarella ja Merrell'i taksonoomia

Caldarella ja Merrell'i taksonoomia põhineb aastatepikkustel reaalsetel uuringute läbiviimisel ning lähtub koolikeskkonnast. Lähenemine annab ülevaate sotsiaalsete oskuste erinevatest dimensioonidest.

Ajakirjas *School Psychology Review* [26(2), 1997] ilmunud artiklis „*Common dimensions of social skills of children and adolescents: A taxonomy of positive behaviors*“ toovad Caldarella, P. ja Merrell, K. W. välja koolikeskkonnas oluliste sotsiaalsete oskuste taksonoomia, mis on koostatud 21 laste ja noorukite sotsiaalsete oskuste hindamise empiirilise uuringu alusel aastatel 1974-1994. Kõnealune taksonoomia jagab sotsiaalsed oskused viide käitumuslikku dimensiooni.

Sotsiaalse kompetentsuse komponendid:

- **suhted eakaaslastega (*peer relations*):** oskus öelda ja vastu võtta komplimente; abi pakkumine; vabandamine; kaaslaste eest seismine (kaitsmine); osalemine ühistes tegevustes; osalemine vestlustes; juhtimisoskuste omamine; tundlikkus kaaslaste tunnete suhtes (empaatia, sümpaatia); huumorimeel; sõprussuhete loomine, sõprade omamine.
- **enesejuhtimine (*self management*):** oskus jääda rahulikuks, kui ilmnevad probleemid; oskus kontrollida oma käitumist tugevate emotsioonide (viha) korral; koostöö erinevates situatsioonides; kriitika talumine; reeglite ja piirangute järgimine; konfliktide korral oskus minna kompromissile; narrimise ignoreerimine või sellele kohaselt reageerimine.
- **akadeemilised oskused (*academic skills*):** õpetaja juhtnööride kuulamine ja täitmine; iseseisvus ülesannete täitmisel/lõpetamisel; individuaalsete tööülesannete täitmine oma võimete tasemel; vaba aja mõistlik kasutamine; käitumine hästi organiseeritud viisil (vajalikud kooliasjad kaasas, koolitulek õigeaegne); oskus küsida vajaduse korral abi; oskus küsimusi esitada; oskus ignoreerida kaaslaste mõjutusi (töö jätkamine vaatamata sellele, et kaasõpilased tundi segavad).
- **Nõustumine / kuuletumine (Tropp ja Saat, lk 77) (*compliance*):** instruktsioonide ja juhendite järgimine; reeglite järgimine; vaba aja mõistlik kasutamine; enda mänguasjade ja kooliasjade jagamine teistega; kriitikale ja märkustele kohane

reageerimine; määratud ülesande täitmine ning lõpuleviimine; töövahendite, mänguasjade koristamine.

- **kehtestamisoskused (*assertion skills*):** initsiatiivi ülesnäitamine teistega suhtlemiseks; komplimentide tunnustamine; mängude alustamine, teiste kutsumine; enda kohta positiivse väljatoomine; enesekindlus; sõbrunemine; ebaõigete reeglite ja toimingute vaidlustamine (*ei-ütlemine*); enda esitlemine võõrastele; usalduslikkus suhtlemisel vastassugupoolega; ülekohtule reageerimine.

(Saat, 2004, lk 19)

Tegemist on mitmekülgse taksonoomiaga, kus kirjeldatakse suhtlemist nii laste kui ka täiskasvanutega. Sotsiaalsete oskuste ühises loetelus esinevad kõrvuti enesekohased ehk enesejuhtimise oskused ja üldised sotsiaalsed oskused, kuna need on väga tihedalt üksteisega seotud. Tavapäraselt vaadeldaksegi enesekohaseid oskusi kui osa sotsiaalsetest oskustest. (Tropp, Saat, lk 75)

1.2. Sotsiaalsete oskuste arendamine koolis

Meie koolides asetleidva reformi kohta ütles Marju Lauristin 2012. aastal, et selle tegelik sisu algab põhikooli ja gümnaasiumi eesmärkide eristamisest. Põhikoolis peavad tõusma esiplaanile kasvatuslikud eesmärgid, isikliku maailmapildi väljakujunemine ja lapsest noorukiks saamisega seotud emotsionaalsed, eetilised ja enesetunnetuslikud rõhuasetused. Põhikooli õppekava peaks enam rõhutama inimliku tunnetuse kogemuslikku, enesemääratluslikku iseloomu. (Lauristin, lk 7)

R. G. Barker ja H. F. Wright on uurinud keskkonna osi, mis on vaadeldavad kui inimkäitumise kontekst, mida konstrueerivad koht, aeg, füüsilised omadused, aktiivsus, osalejad ja rollid. Üks sellistest kontekstidest on klass koos sinna kuuluvate õpilaste ja õpetajatega, kus indiviid on vahetus kontaktis sotsiaalsete partneritega. (Tiko, lk 9) Leida Talts (lk 1) viitab tuntud grupisiseste protsesside uurijatele Richard ja Patricia Schmuck'ile(1979), kes kinnitavad, et inimeste elulaadi keerukamaks muutumisega tuleks koolides rohkem rõhku panna kolmele aspektile:

1. efektiivsele õppimisele grupis;
2. käitumisoskuste arendamisele, mis aitavad õpilastel täita vastutusrikkaid ja vajalikke rolle ühiskonnas;
3. positiivse enesehinnangu arendamisele.

Kool ja kodu on arengukeskkonnad, kus laps on primaarseks ühenduslüliks keskkondade vahel ning need võivad tema arengus olla nii vastanduvad kui üksteist toetavad. Seega võib esineda situatsioone, kus kodus selgeks saanud sotsiaalsed käitumismallid ei tööta koolis või koolis õpitavad ei ole täielikult rakendatavad kodus. Silmas pidades Eesti üldhariduses toimuvaid reforme, tuleb arvestada asjaoluga, et 9. klassi lõpus peavad õpilased olema sotsiaalselt piisavalt küpsed, et edukalt läbida uue eluvälja hõlvamine. Gümnaasiumiastme hariduse eraldamise põhikoolidest tähendab õpilase jaoks paratamatut uude keskkonda liikumist. Tähtis on, et sellised üleminekud arengu soodustamiseks aset leiaksid kuid need peavad kulgema hästi, et mõjutegurid oleksid lapse võimekusele positiivsed. Selleks, et erinevate arengukeskkondade arengut soodustav potentsiaal kasvaks, peavad rollinõuded erinevatel eluväljadel olema omavahel kooskõlas ning sisaldama vastastikust usaldust ja positiivset hoiakut. (Tiko, lk 10-12)

Sotsiaalsed oskused omandatakse jälgimise ja matkimise teel, indiviidi kohanes keskkonnaga, kuid neid on võimalik õppida ka sihipärase harjutamise kaudu. Uus käitumisviis võetakse üle mall-isikult ehk kooli kontekstis õpetajalt või eakaaslaselt. Kui koolis aktsepteeritakse teatud sotsiaalseid oskusi, siis sellega defineeritakse ka eesmärk, mis suunas õpilased peaksid arenema. (Saat, 2004, lk 20; Tropp, Saat, lk 82) Seejuures on oluline, et sotsiaalsete oskuste arendamine läbiks kõiki kooliastmeid, olles üles ehitatud kontsentrilisuse printsiibile ning lähtuks laste kognitiivsest, sotsiaalsest ja emotsionaalsest arengutasemest, kasutades easpetsiifilisi meetodeid. Sotsiaalsete oskuste õpetamine ei ole võimalik akadeemilist õpetamisviisi järgides, küll aga on võimalik seda õpetada kogemuslikult, kasutades aktiivõppe meetodeid. (Saat, 2004, lk 20)

Põhikooli riikliku õppekava § 4 määratleb üldpädevused. Antud seaduses on pädevus asjakohaste teadmiste, oskuste ja hoiakute kogum, mis tagab suutlikkuse teatud tegevusalal või -valdkonnas tulemuslikult toimida. Õppekavas jagunevad pädevused üld- ja valdkonnapädevusteks, millest esimeses on teiste hulgas välja toodud sotsiaalsed pädevused: suutlikkus ennast teostada, toimida teadliku ja vastutustundliku kodanikuna ning toetada ühiskonna demokraatlikku arengut; teada ning järgida ühiskonnas kehtivaid väärtusi ja norme

ning erinevate keskkondade reegleid; teha koostööd teiste inimestega erinevates situatsioonides; aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suhtlemisel.

Lisaks on põhikooli riikliku õppekava neljandas paragrahvis enesemääratlus- ja ettevõtlikkuspädevuse punktide all loetletud järgnevaid sotsiaalseid oskusi:

- suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, oma nõrku ja tugevaid külgi;
- järgida terveid eluviise;
- lahendada iseendaga, oma vaimse ja füüsilise tervisega seonduvaid ning inimsuhetes tekkivaid probleeme;
- suutlikkus ideid luua ja neid ellu viia, kasutades omandatud teadmisi ja oskusi erinevates elu- ja tegevusvaldkondades;
- näha probleeme ja neis peituvaid võimalusi; seada eesmärged ja neid ellu viia;
- korraldada ühistegevusi, näidata initsiatiivi ja vastutada tulemuste eest;
- reageerida paindlikult muutustele ning võtta arukaid riske.

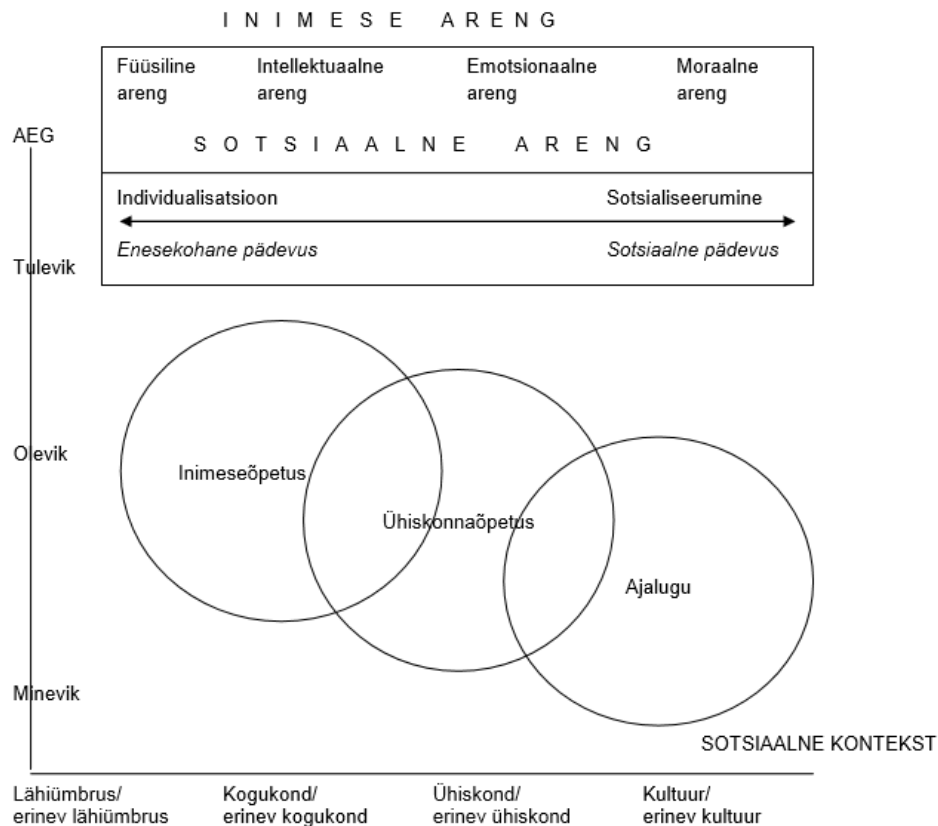
Osaliselt on sotsiaalseid oskusi nimetatud ka suhtlus- ja ettevõtlikkuspädevuse punktide all, kus on välja toodud *suutlikkus ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada, arvestades olukordi ja suhtluspartnereid, oma seisukohti esitada ja põhjendada*.

Kuna akadeemilisi õpetamisviise järgides on põhirõhk suunatud ainealaste teadmiste omandamisele, kuid koolil on kohustus arendada ka sotsiaalseid oskusi, on oluline roll ainete sidususel ja lõimimisel. Suhtluspädevuse kujundamisel on oluline roll kõigil sotsiaalvaldkonna õppeainetel, mis kõik taotlevad suutlikkust ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada erinevates suhtlusolukordades. Otseselt sotsiaalvaldkonnaga tegelevad koolis kolm ainet – ajalugu, inimeseõpetus ja ühiskonnaõpetus ning valikainena usundiõpetus, mille vahendusel kujuneb õpilases arusaam ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest ning toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikmena ning isiksusena. (Põhikooli... lisa 5) Kõiki kooliastmeid läbiva aina on enesekohase ja sotsiaalse pädevuse arendamine keskne teema inimeseõpetuses. (Kõiv, Enesekohane... lk 3)

1.3. Sotsiaalsete oskuste õpetamine sotsiaalainete valdkonda kuuluvates ainetes

Kristi Kõiv (2010) toob välja, et sotsiaalainete valdkondliku lõimingu puhul on esmatähtsad kaks aspekti: metateemakeskne lõiming (*lähenemine, mille keskmeks on metateema*,

mis seob mõistete, ainealaste teemade ja käsitluste kaudu õppeaineid) ja lõiming seoses õppekava läbiva ideega (õppekavas seotud alusväärtustega) (vt joonis 1.).

Joonis 1. Sotsiaalvaldkonna ainete rõhuasetused (Allikas: Kõiv 2010, lk 343)

Inimese mina on tänapäeval suuresti eneseregulatsiooni produkt, sest inimesel on rohkem valikuid, võimalusi ja probleeme. (Kõiv, Enesekohane... lk 10) Sotsiaalsete oskuste õpetamine ja õppimine on inimese enese ja elu piiride tunnetamise protsess, kus lahendatakse eksistentsiaalseid probleeme ja langetatakse tuleviku otsustusi, millega tuleb sisse kaks vaatepunkti: enesetunnetuslik ja fenomenoloogiline. Enesetunnetuslik lähenemine sotsiaalsete oskuste õpetamisele tähendab seda, et last juhendatakse end tunnetama, otsima oma „MINA-ilmutust“. Fenomenoloogilises lähenemises püütakse lapse vaim äratada tõe mõistmisele sisemise heuristilise avastuse kaudu. (Õunapuu, Tunnimudelid... , lk 5)

Kõiki kooliastmeid läbivas inimeseõpetuse ainekavas käsitletakse mina mitmedimensioonilisena, kusjuures suurema kaaluga on kehaga seotud mina, seksuaalne mina, sotsiaalne mina ja mina käsitlus õppijana võrreldes teiste mina aspektidega (kutsealane, moraalne ja poliitiline mina ning mina organisatsiooni liikmena). (Kõiv, Enesekohane... lk 6)

Õppe-metoodiliselt pööratakse inimeseõpetuses tähelepanu kõigile õpilase mina arengut ja tema enesehinnangut mõjutavatele faktoritele, nii et õpilasel kujuneks positiivne mina ja

adekvaatne enesehinnang, kusjuures määrava tähtsusega on seejuures klassiruumis toimuvaga seondult õpetaja tagasiside õpilase mina kohta. Koolikeskkonnas tuleks rõhutada sotsiaalseid oskusi, vaadeldes kolme võtmelementi: 1) oskust luua ja säilitada sotsiaalset võrgustikku ning oskust sõpruskonda sulada; 2) oskust käituda õpetajate nõudmise järgi ning täita klassis ja vabal ajal kehtivaid õpetaja ning eakaaslaste reegleid; 3) oskust kohaneda muutuvate/raskete oludega õpilase sotsiaalses keskkonnas. (Kõiv, Enesekohane... lk 8, 15)

1.4. Sotsiaalsete oskuste arendamine põhikooli III astmes, vanuses 13-16 eluaastat

Kuna minu töös on tähelepanu põhikooli III astme õpilaste sotsiaalsete oskuste arendamisel, siis määratlen vanuselisel käesolevas peatükis antud astmes õppivad noored ja toon välja riiklikult põhikooli III kooliastmes taotletavad sotsiaalsed pädevused ning seda puudutavad õppe ja kasvatuse rõhuasetused.

Arvesse võttes, et kooli võib mõni laps minna juba kuueaastaselt, on III astmes õppijatest noorimad vanuses 13 ning vanimad 16 eluaastat.

Helve Saat (2004, Sotsiaalsed oskused) kirjeldab III kooliastmes õppiva inimese eeldatavaid sotsiaalseid oskusi järgmiselt:

Sotsiaalne mõistmine – Õpilased on võimelised tähelepanu pöörama mõlema suhtluspoole vajaduste rahuldamisele ning suutelised hindama inimestevahelisi suhteid distantstilt, ilma vahetult nendega kokku puutumata. Suunamisel on suutelised mõistma koostöö, kompromissi ja vastastikuse usalduslikkuse eeliseid. Vajavad abi efektiivsete konfliktilahendamise strateegiate omandamisel.

Suhted kaaslastega – Õpilased on võimelised mõistma, et arvukad suhted ei ohusta tingimata lähedast sõprussuhet ning osalevad paljudes sotsiaalsetes tegevustes ilma täiskasvanute järelevalveta. Suureneb sõltuvus eakaaslaste poolse emotsionaalse toetuse ja nõuannete osas kuid vajavad abi mõistmaks selliseid psühholoogilisi fenomene nagu lojaalsus, oma tunnete väljanäitamine, haavatavus jne. Mõistetakse, et hüüdnimede kasutamine, erinevate rahvuste halvustamine ja seksuaalne ahistamine ei ole aktsepteeritavad käitumisviisid ning osatakse väärtustada lähedasi sõprussuhteid, määratleda oma rolli klassi- ja koolikaaslasena. Osatakse

varieerida oma suhtlemist olenevalt olukorrast ja suhtlemispartnerist ning hakatakse mõistma koostöö kasu ja väärtust. Vajatakse abi mõistmaks, et ollakse oluline osa kogu kooliperest kuid ollakse võimelised üles näitama initsiatiivikut ühiste tegevuste raames. Eelistatakse üha rohkem veeta aega gruppides, kus on esindajaid mõlemast soost kuid vajatakse abi mõistmaks kaugema rõhuasetusega väärtushinnanguid nagu näiteks vastassoo austamine.

Prosotsiaalne käitumine – Kasvab oskus mõista teiste psühholoogilisi seisundeid ning seeläbi oskus kasutada efektiivsemalt lohutamise ja abistamise viise. Suureneb oskus mõista, et ühesuguses olukorras viibivad inimesed moodustavad heterogeense grupi (näiteks jäädakse kodutuks erinevatel põhjustel). Vajatakse abi mõistmaks, kuidas ühiskonnas kehtivad seadused ja praktilised tegevused toetavad erivajadustega sotsiaalseid gruppe.

„Kolmandas kooliastmes on õppe ja kasvatus põhitaotlus aidata õpilastel kujuneda vastutustundlikeks ühiskonnaliikmeteks, kes igapäevaelus iseseisvalt toime tulevad ning suudavad oma huvidele ja võimetele vastavat õpiteed valida.“ (Põhikooli... § 12) Põhikooli riikliku õppekava § 11 toob välja III kooliastmes taotletavad pädevused, mille hulgas on neli punkti, mis tervenisti või osaliselt puudutavad sotsiaalseid oskusi: 1) ei ole ükskõikne, sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires; 2) on ettevõtlik, seab endale eesmärgid ja tegutseb nende nimel, juhib ja korrigeerib oma käitumist ning võtab endale vastutuse oma tegude eest; 3) suudab end olukorda ja suhtluspartnereid arvestades asjakohaselt väljendada; 4) on aktiivne ja vastutustundlik.

Tuginedes Kristi Kõiv'ule (Enesekohane..., lk 3-4) toon järgnevalt välja (Tabel 1.) enesekohaseid ja sotsiaalseid pädevusi puudutavad õpitulemused inimeseõpetuses.

Enesekohased pädevused	1) teab ja oskab kasutada põhilisi enesekasvatuse viise ning analüüsib ennast, seostades seda oma valikutega elus ja väärtustades ennast;
Sotsiaalsed pädevused	2) teab, millised arengumuutused toimuvad murdeas, ja mõistab murdeas eripära teiste eluperioodide seas; 3) kirjeldab stressi ja kriisi olemust inimsuhetes ning teab, kuidas luua ja säilitada toetavaid ning lähedasi suhteid; väärtustab sõprust ja armastust vastastikuse toetuse allikana; 4) teab kooselu reegleid ja norme toetavates inimsuhetes, mõistab nende vajalikkust rühmas ning väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet.

Tabel 1. RÕK õpitulemused põhikooli III astme inimeseõpetuse ainekavas

Kõiv (Enesekohane... lk 4-5) ütleb, et nii enesekohase kui ka sotsiaalse pädevuse käsitlemisel lähtutakse riiklikus õppekavas arengulisest perspektiivist, keskendudes arenguülesannete täitmisele noorukieas. Tuginedes Havighurst'ile (1972) väidab ta, et lähtekohana võib vaadelda kaheksa arenguülesande täitmist:

1. uute ja küpsete suhete saavutamine nii samast kui ka vastassoost eakaalastega;
2. maskuliinse või feminiinse soorolli omaksvõtt;
3. oma füüsilise aktsepteerimine ja keha kasutamine efektiivselt;
4. emotsionaalse sõltumatuse saavutamine vanematest ja teistest täiskasvanutest;
5. valmistumine abieluks, pikaajaliseks kooseluks ja pereeluks;
6. valmistumine tööalaseks karjääriks;
7. väärtussüsteemi ja eetilise süsteemi väljakujunemine, mis juhib inimese käitumist;
8. sotsiaalselt küps ja vastutusvõimeline käitumine.

1.5. Õpetaja roll sotsiaalsete oskuste arendamisel

Inimesed ja institutsioonid on sotsialiseerimise agendid, kelle ülesanne on edastada sotsiaalset mälu uuele põlvkonnale ja kujunevale isiksusele. Nendeks on perekond, sõbrad, kool (õpetaja), massimeedia, sport (treener). [Noormets lk 1; Mäkinen lk 11 (viidatud: Tavis ja Wade 1984)] Näiteks peavad Tallinna linnas läbi viidud uurimuse järgi õpetajat enda eeskujuks noored olenevalt soost ja keelekasutusest (eesti, vene) ligikaudu 40-55% juhtudest (Taru, Rämmer, Roosalu, Reiska 2008). Noormets (lk 3) viitab Bandura'le (1977), kelle uurimused näitavad, et inimesed kalduvad rohkem imiteerima kõrgema staatusega isikute käitumist, eriti neid, kelle võimuses on tasustada ja karistada. Erinevatel sotsialiseerimise agentidel on erinevad ülesanded lapse sotsialiseerimise protsessis: perekond toimib normatiivse rühmana, kes seab lapsele norme ja väärtusi, mis on tüüpilised antud ühiskonnale ja tema spetsiifilisele sotsiaalsele keskkonnale; treener toimib eeskujuna, kellelt õpitakse sportimise normid ja väärtused; õpetajal on kõrge staatusega positsioon õpilaste sotsiaalses keskkonnas ning üsna tõenäoliselt on nad ka mudeliteks õpilastele.

Õpetaja on meie jaoks teadvustunud peamiselt kui sotsiaalse rolli täitja, keda on ühiskond volitanud täitma teatud ülesandeid ja kellel peab olema nende ülesannete täitmiseks teatud

kompetentsus ning keda on koolitatud selleks, et tal kutsetööks vajalik pädevus kujuneks (Orn, lk 9). Iga õpetaja on kordumatu, igaüks reageerib ümbritsevale keskkonnale omamoodi, märkab teisi inimesi, teeb koostööd ja lahendab arusaamatusi omal viisil. See on indiviid ja individuaalsus, mis kujutavad endast inimese psüühiliste ja isiksuslike omaduste kogumit. Õpetaja puhul tähendab see isikupära, millega ta avaldab mõju oma kasvandike vaimuelule. (Säre, lk 118)

Probleemsest kodust pärit noorukitega tulevad kooli kaasa ebaefektiivsed käitumismudelid, mis põhjustavad pingeid suhetes õpetajate ja kaasõpilastega. Negatiivset hoiakut kooli suhtes soodustab asjaolu, et õpetajad suhtuvad käitumisprobleemidega õpilastesse eelarvamusega. Reageeritakse väga teravalt negatiivsele, samal ajal positiivset käitumist ei tunnustata. Õpetajate kriitiline ja ebasõbralik hoiak süvendab selliste noorukite niigi madalat enesehinnangut ning nooruk hakkab koolist kõrvale hoidma. (Priimäe, lk 62)

Leida Talts (lk 8-12) toob välja Williams'i ja Sternberg'i (1993) seitse soovitus õpetajale, kuidas tõsta õpilase eneseusu ja muuta nad oma tulemustest huvitatuks:

1. Õpetage lastele, et peamine, mida nad peavad enda puhul piirama, on öelda endale, et nad ei oska midagi teha;
2. Pidage meeles, et palju tähtsam on lastele õpetada, missuguseid küsimusi esitada, ja kuidas seda teha, kui õppida ainult seda, kuidas küsimustele vastata;
3. Aidake lastel leida, mis neid tegelikult huvitab;
4. Õhutage lapsi oma võimeid teadlikult proovile panem;
5. Õpetage lapsi vastutama iseenda eest nii edu kui ebaedu korral;
6. Õpetage lapsi oodatud tasu (kiitust, preemiat, head hinnet jms.) vajaduse korral edasi lükkama;
7. Õpetage lapsi asetama end teiste olukorda.

Piret Järvela on kirjutanud 1997 aastal, et „praeguse kooli puuduseks pole niivõrd akadeemilise hariduse madal tase, kuivõrd õpilaste sotsiaalse arengu ebapiisavus“. Vaatamata möödunud viieteistkümnemale aastale tuleb endiselt temaga ka praegusel hetkel nõustuda. Õpetaja elukutse eeldab teatud teadmisi ja oskusi. Ta on isiksus, kellel on olemas personaalne pedagoogiline psühholoogia, mis on välja kujunenud kogemuste, teadmiste, intuitsiooni jpm põhjal. Viidates Ene-Silvia Sarv'ele (*Pädevustest õpetajale. 1996.*) väidab Järvela, et õpetamine vajab lisaks pedagoogilistele teadmistele ja õppekava tundmisele ka teadmisi õppimisest ja õppijast ning et õpetajal on keskne osa selles, kuidas õpilane arendab oma võimeid, oskusi,

väärtushinnanguid, et kujuneda elus toimetulevaks inimeseks ning toimida mõistliku, vastutava ja hoolitseva ühiskonnaliikmena. Oskused, mille omandame sotsialiseerumisprotsessis, moodustavad sotsiaalse kompetentsuse ehk võime suhelda ning olla teistega vastastikustes suhetes kasulikul, abivalmil ning toetaval viisil. Järvela viitab Meri-Liis Laherannale (*Õpetaja kui terapeut. 1997.*), rääkides õpetajast kui terapeutist, kelle põhimõtteks peaks olema, et olenemata lapse probleemi põhjusest on tal on alati võimalik last aidata, kuna jõuvarud kriisist väljumiseks on lapses endas olemas. (Järvela, lk 76-79)

Ühiskonnas aktsepteeritud väärtused koostöös sotsiaalsete oskustega võimaldavad meil tegutseda situatsioonides nii, et tulemusega oleksime rahul nii meie kui teised olukorras viibijad. Väärtused tegutsevad kui küsimus MIKS ja sotsiaalsed oskused kui küsimus KUIDAS. Väärtuskasvatus toimub koolis õppekirjanduse ja õpetajate tegevuse kaudu. Õpetajad annavad oma hinnanguid lastele edasi sageli alateadlikult. Need väljenduvad miimikas, hääletoonis, sõnavalikus. Õpetaja valib alateadlikult sõnu, mis vastavad tema hoiakutele ja õpilane võtab need väärtused vastu, sest ka tema tunneb kasutatud sõnade hinnangulist tähendust emakeeles. Sellest nähtub, kuivõrd olulised on õpetajate väärtushinnangud. Õpetajad suunavad õpilasi väärtustele, mis neil endil on. Sellele lisandub teadvustatud komponent – kooli õppekavades fikseeritud eesmärkide realiseerimine sihiteadlikult kavandatud tegevuse kaudu. Seega on läbi õpetajate võimalik kujundada rahva väärtushinnangute arengut kaugemas perspektiivis. (Mikk, lk 103)

Olla õpetaja tähendab partnerlust, koostööd kasvandike, nende vanemate ja kolleegidega. See eeldab inimese olemuse mõistmist. Filosoofilise ja antropoloogilise tõlgenduse järgi iseloomustab inimese olemust refleksiivsus – mõtestamine, valikute tegemine, lähtudes teatud väärtustest. Tänu refleksiivsusele püüab inimene ennast määratleda. Enesemääratlemine tähendab võimet olla vaba – iseseisvalt suhtuda, eelistada, valivalts toimida. Inimese olemusega on seletatav õppimine kui soov, mida väärtustada, valikuid teha, otsustada. Kõik see viitab asjaolule, et tegevus ja käitumine on motiveeritud. Käitumine, milles inimene end määratleb, teiseb, kui ta kogeb, et on vabalt valinud. Kavatsusest jääb puudu, kui teda sunnitakse või kontrollitakse interpersonaalse (õpetaja) või intrapsüühilise (hirm, ähvardus) jõu poolt. Motiveeritud tegevuse juures inimene õpib sõna otseses mõttes. Sunnituse või kontrollituse puhul ei leia indiviid huvitavat ja väärtuslikku. Kui tegevus on iseennast määratlev, käitub õpilane palju täielikuma iseseisva valiku ja enesedistsipliiniga ning tema käitumine on tahteline ning põhineb arvamusel iseenda kohta. Motivatsiooni tõttu on inimene valmis käituma teatud viisil ning omama teatud ootusi käitumise suhtes. (Kera, lk 129-130)

Kristi Kõiv (Enesekohane... lk 7) on välja toonud neli juhtnööri õpetajale:

1. tea, et sinu enda väärtused, hoiakud ja stereotüübid võivad mõjutada seda, mida õppijad enda kohta mõtlevad;
2. ole kindel, et kõik õppijad kogeksid edu klassis, ning õhuta, et õppijad kogeksid edu;
3. loo klassi psühholoogiline kliima, et õpilased tunneksid end nii füüsiliselt kui ka psühholoogiliselt turvaliselt;
4. õhuta õpilasi võtma vastustust, et neil oleksid valikud seoses oma käitumisega.

Lisaks toob Kõiv S. N. Elliott'ile ja F. M. Gresham'ile tuginedes välja (Enesekohane... lk 15) viis sotsiaalsete oskuste valdkonda, mida õpetajad ja lapsevanemad laste sotsiaalsete oskuste arendamisel tähtsaks peavad: koostöö, kehtestamine, vastutus, empaatia ja rollivõtmine ning enesekontroll. Nende valdkondade kohaseid oskusi õpetades on õpetajal tähtis tähele panna järgmisi üldisi metoodilisi põhimõtteid: 1) õpetada sotsiaalseid oskusi nii, et jagada need väikesteks osaoskusteks; 2) demonstreerida ja/või modelleerida sotsiaalset oskust; 3) anda õpilastele võimalus praktiseerida oskust rollimängus erinevates situatsioonides; 4) anda õpilastele tagasisidet; 5) laiendada sotsiaalsete oskuste õpetamist süstemaatiliselt erinevas ümbruses loomulikus keskkonnas igapäevaelu osana. (Kõiv, Enesekohane... lk 16)

Kõiv lisab veel, et positiivne õpetajapoolne tagasiside nii õpilase mina kui ka õpilaste kohase käitumise ja tõhusate sotsiaalsete oskuste kohta on kriitilise tähtsusega, et õhutada õpilaste enesekohast ning sotsiaalset kompetentsust. Tuginedes Johns'ile ja Carr'ile (1995) lisab ta, et õpetaja ei peaks kunagi jätma kasutamata võimalust positiivselt tunnustada õpilaste kohast käitumist ning õpetajate tagasiside õpilastele peaks olema vähemalt 70% positiivne. Samuti ütleb ta, et tagasiside on tõhus üksnes siis, kui see on esitatud mitmes vormis: mitteverbaalselt, verbaalselt ja kirjalikult. (Enesekohane... lk 8)

Demokraatlikus ühiskonnas võib mõnikord kohata arusaama, et kõige tähtsam on indiviidi vabadus ja seetõttu ei ole õige sisendada talle mingeid väärtusi vaid igaüks peab ise leidma väärtused, millest ta juhindub. Ilma väärtuskasvatusega on aga tulemuseks anarhia. Seetõttu on väärtuskasvatus demokraatliku ühiskonna oluline ülesanne. (Mikk, lk 103)

Meie uuenevas hariduskeskkonnas näeb Lauristin (lk 17) õpetaja rolli mitmekesisistumist järgnevalt:

- õpetaja kui „tunnetustreener“, oma ainevaldkonda tundev teejuht ja tõlgendaja;

- erinevate teadusalade ning põlvkondade maailmatunnetuse vaheliste sildade ehitaja, ainete lõimimine nõuab igalt õpetajalt „tõlkimise“, ühistähenduste looja oskusi;
- õpetaja on alati väärtuskasvataja ja eetiline eeskuju;
- õpetaja kui tiimi liige ja õppeprotsessi liider kujundab õpilastes meeskonnatunnet;
- õpetaja kui avatud ja kriitilise refleksioonivõimega dialoogi ja diskussiooni pidaja;
- õpetaja vajadus (täiend)koolituste järele, mille fookuses oleks õpetajate psühholoogiliste, sotsiaalsete, kommunikatiivsete ja tehnoloogiliste pädevuste suurendamine.

1.6. Puudulikud sotsiaalsed oskused ja selle tagajärjed

Sotsiaalseid oskusi vaadeldes tuleb eristada kahte erinevat liiki puudujääki. Ühed on sotsiaalsete oskuste omandamise puudujäägid, mis viitavad otseselt puuduvatele teadmistele või oskustele, mis võimaldaks sotsiaalselt kohast käitumist. Teised on aga sotsiaalse oskuse soorituse puudujäägid, mille puhul on küll teadmised sotsiaalselt aktsepteeritavast käitumisest olemas kuid neid ei osata konkreetses olukorras rakendada. Nendest puudujääkidest tulenev probleemne käitumine võib varieeruda, olenedes puudujäägi suunatusest enese sisse või enesest väljapoole. Sisaldades introvertsust võib tulemuseks olla näiteks ängistus või depressioon, ekstraversuse korral aga agressiivsus või impulsiivsus. Mõlemal juhul on aga tegemist asjaoludega, mis takistavad adekvaatset sotsiaalset käitumist. Nagu selgub Caldarella ja Merrell'i uuringutest, võib puudulike oskustega õpilane olla endassetõmbunud või tõrjutud/kiusatud, kuna teised peavad tema käitumist veidraks või kohatuks. (Tropp, Saat, lk 81)

Tropp ja Saat viitavad Kristi Kõiv'ule (2001) tuues välja, et kaaslaste ja õpetajatega suhtlemisel ilmnev sotsiaalsete oskuste puudulikkus on tugevas seoses antisotsiaalse käitumisega, millel on sellised tunnusjooned nagu hoolimatus teiste heaolu suhtes, võimetus teha koostööd, vaenulikkus, keeldumine teiste abistamisest, vastutustundetus ja usaldusvääruse puudumine ja sageli puudub süütunne süüteo sooritamisel. Samuti lisavad nad, et antisotsiaalsus võib väljenduda uimastite kuritarvitamises. (lk 82)

Negatiivset mõju avaldavad puudulikud sotsiaalsed oskused õpilaste akadeemilistele tulemustele. Tuginedes mitmetele allikatele (Welsh, Parke, Widman, & O'Neil, 2001;

McWayne, Fantuzzo, & McDermott, 2004) toovad Tropp ja Saat välja, et esimese kooliastme õpilaste hulgas on läbi viidud uurimused, mis kinnitavad, et sotsiaalsete oskuste tase mõjutab lapse varajast akadeemilist edukust. See omakorda võib mõjutada hilisemaid suhteid eakaaslastega (tuginedes Welsh, Parke, Widman, & O'Neil, 2001). Mõlema asjaolu olemasolul võib kaugemas perspektiivis tulemuseks olla koolitee katkemine. (lk 82)

Puudulikud sotsiaalsed oskused ja probleemsed sotsiaalsed suhted kaaslastega lapsepõlves ja noorukieas võivad täiskasvanueas kaasa tuua mitmesuguseid kohanemiskursusi, nt kuritegelikku käitumist, kohanematust tööjõuturul ja sõjaväeteenistuses ning mitmesuguseid psühhiaatrilisi probleeme (sh alkoholism) (Tropp, Saat, lk 82).

2. UURIMUS: METOODIKA JA TULEMUSED

Käesoleva uurimuse eesmärgiks on välja selgitada, kui palju tegeletakse Paldiski Gümnaasiumi põhikooli III astmes õpilaste sotsiaalsete oskuste õpetamisega õppeainete raames.

Uurimuses on küsitletud Paldiski Gümnaasiumi põhikooli III astmes õpetavaid õpetajaid ning püstitatud on järgmised uurimisküsimused:

- Milliste sotsiaalsete oskuste arendamist peavad õpetajad vajalikuks enda ainetundides?
- Kui palju tegelevad õpetajad ainetundides õpilastele erinevate sotsiaalsete oskuste õpetamisega?

Õpetajate hulgas läbi viidud küsimustikku koostades tuginesin Candarella ja Merrell'i kooli keskkonnast lähtuval sotsiaalsete oskuste taksonoomiale.

2.1. Valim

Paldiski Gümnaasiumi põhikooli III astmes õpetavate aineõpetajate vaateid sotsiaalsete oskuste arendamist 7.-9. klassis soovisin uurida, kuna uurimuse tulemusi on võimalik võrrelda minu seminaritöö raames samas koolis läbi viidud õpilaste arvamust küsinud uurimuse tulemustega. Tegemist on kooliga, mille terves põhikooli III astmes käib 50 õpilast ning keda õpetab 12 erinevat aineõpetajat. Tänu sellele oli võimalik uuring läbi viia kõigi kooliastmes õpetavate õpetajate hulgas ehk selle kooli kõikse valimiga.

„Paldiski on keeruka ajaloo ja erinevate rahvaste paabelit meenutava kogukonnaga linn, kus kohtuvad omavahel erinevad rahvus- ja subkultuurid, moodustades selle tulemusena piirkonna, kus edukaks toimimiseks on vajalikud nii väga head sotsiaalsed oskustest kui nende väga hea igapäevane rakendamine.“ (Tints, lk 18)

Paldiski Gümnaasiumis töötab 25 õpetajat (neist kolm on mehed), kellest põhikooli III astmes õpetab 12 (neist üks on mees). Paldiski Gümnaasiumi eripäraks võib pidada rahvuste poolest mitmekesist õpilaskonda ja seda, et õpilased käivad koolis mitte ainult Paldiski linnast vaid ka ümbruskonna maapiirkondadest. Sarnaselt õpilastele käivad ka mitmed õpetajad Paldiski Gümnaasiumis tööl Tallinnast ja selle ümbrusest. Küsitluse huviorbiidis olnud põhikooli III astmes õpetavast 12 õpetajast vastas küsimustikule 10, neist 9 naist ja 1 mees. Kaks õpetajat ei soovinud küsimustikule vastata.

2.2. Andmekogumismeetod

Läbiviidud uurimus on kvantitatiivne. Andmete kogumiseks kasutati ankeetküsimustiku meetodit (lisa 1), et saada vastajatelt võimalikult võrreldavad vastused. Küsimustikus esitati kokku 35 küsimust, mille koostamisel on tuginetud Caldarella ja Merrell'i sotsiaalsete oskuste taksonoomiale. Küsimustikus jagunevad küsimused neljaks: taustainformatsiooni küsimused; küsimused, millega uuriti õpetaja hinnangut sotsiaalsete oskuste õpetamise võimalikkusele ja vajalikkusele ainetunnis; küsimused, millega uuriti, kui suurel määral tegeleb vastanud õpetaja õpilaste erinevate sotsiaalsete oskuste arendamisega ainetunnis; avatud küsimused, millega uuriti õpetaja arvamust, milliseid sotsiaalseid oskusi on võimalik õpetada vastaja poolt kasutatavate õppemeetoditega ning väärtuste ja hoiakute väljendamise vorme tundides. Testitud karakteristikud ja neid testivad küsimused on välja toodud töö lisa (lisa 2). Küsitlusele vastamine oli vabatahtlik.

Küsitlus viidi läbi elektrooniliselt, kasutades e-posti. Ühtegi küsitluse lehte, mis oleks täielikult andmete töötluses kasutuskõlbmatu, vastanutelt tagasi ei tulnud. Küll aga oli jäetud mõnele küsimusele vastamata.

Saadud andmed korrastati ning viidi statistiliseks töötluks sobivale kujule. Küsitluse tulemusi analüüsid tuginedi viiele Caldarella ja Merrell'i taksonoomia kompetentsile, milleks on 1) suhted eakaaslastega, 2) enesejuhtimine, 3) akadeemilised oskused, 4) nõustumine/kuuletumine ja 5) kehtestamisoskused. Caldarella ja Merrell'i taksonoomiast tuleneva jaotuse säilitamine on vajalik selleks, et võrrelda uurimuse tulemusi 2013. aasta alguses Paldiski Gümnaasiumi põhikooli III astmes õppivate õpilaste hulgas läbi viidud sotsiaalsete oskuste õpetamise uurimuse tulemustega, mis tugines samale taksonoomiale ülesse ehitatud küsimustikul. Uurimuses osales põhikooli III astmes õppinud 50 õpilasest 40 (Tints, 2013).

2.3. Tulemused

2.3.1. Sotsiaalsed oskused, mille õpetamist võimaldavad ainetundides kasutatavad õppemeetodid

Ainetunnis õpetatavad sotsiaalsed oskused on sõltuvad õpetaja poolt tunnis kasutatavatest meetodikatest. Iga meetod sobib ühtede oskuste õpetamiseks rohkem ja teiste jaoks vähem. Järgnevalt antakse ülevaate õpetajate vastustest küsimustikus esitatud avatud küsimusele, missuguste õpilaste sotsiaalsete oskuste õpetamist võimaldavad õpetajate endi hinnangul nende poolt ainetundides kasutatavad õppemeetodid:

suhted eakaaslastega

- õpilane õpib koostegutsemist;
- üksteisega arvestamist;
- üksteise tööst lugupidamist;
- suhete loomist/hoidmist;
- teineteisega arvestamist (nimetati kahel korral);
- oskust enda üle naerda;
- meeskonnatööd;

akadeemilised oskused

- ülesannete täitmist;

enesejuhtimine

- õpilane õpib koostegutsemist;
- enesekontrolli;
- oskust enda üle naerda;
- meeskonnatööd;
- uskumist, et eksimine on inimlik – me kõik teeme vigu, kuid neid tuleb tunnistada ja nendega tegeleda;

nõustumine/kuuletumine

- erinevate arvamuste aktsepteerimist;
- tegevus-tagajärg seost;
- raskuste ilmnemisel mitteallaandmist;
- üldtunnustatud reeglite täitmist;

kehtestamisoskused

- argumenteerimist/põhjendamist.

Lisaks nimetati veel viite oskust, mida ei saa otseselt ühegi eelnimetatud karakteristiku alla liigitada: eneseväljendamist (nimetati kolmel korral); suhtlemisoskust (nimetati kahel korral); kuulamisoskust; tähelepanelikkust; loogilist mõtlemist.

2.3.2. Väärtuste ja hoiakute väljendamine tundides

Uurimuses esitatud küsimusele, kuidas väljendate tundides oma väärtusi ja hoiakuid, vastasid õpetajad järgmiselt:

- *kui tekib mõni probleem, räägime koos, kuidas oleks hea ja sõbralik sellesse suhtuda;*
- *vestluste, arutelude ja näidete kaudu;*
- *kasutan väga palju Mina-vormi;*
- *lähtun palju enda olemusest/kogemustest, kuid ei suru seda õpilastele peale;*
- *oluline on selgitamine ja kokkuvõttes jätta neil endil valikute tegemise võimalus;*
- *toon alati välja muid arvamusi/mõttelaade/hoiakuid ja julgustan neid (õpilasi -autor) diskuteerima/argumenteerima;*
- *esemete, pärimuse, praktilise tegevuse ja suhtumise kaudu;*
- *tegevuste tutvustusega läbi oma kogemuste, järgides üldtunnustatud reegleid;*

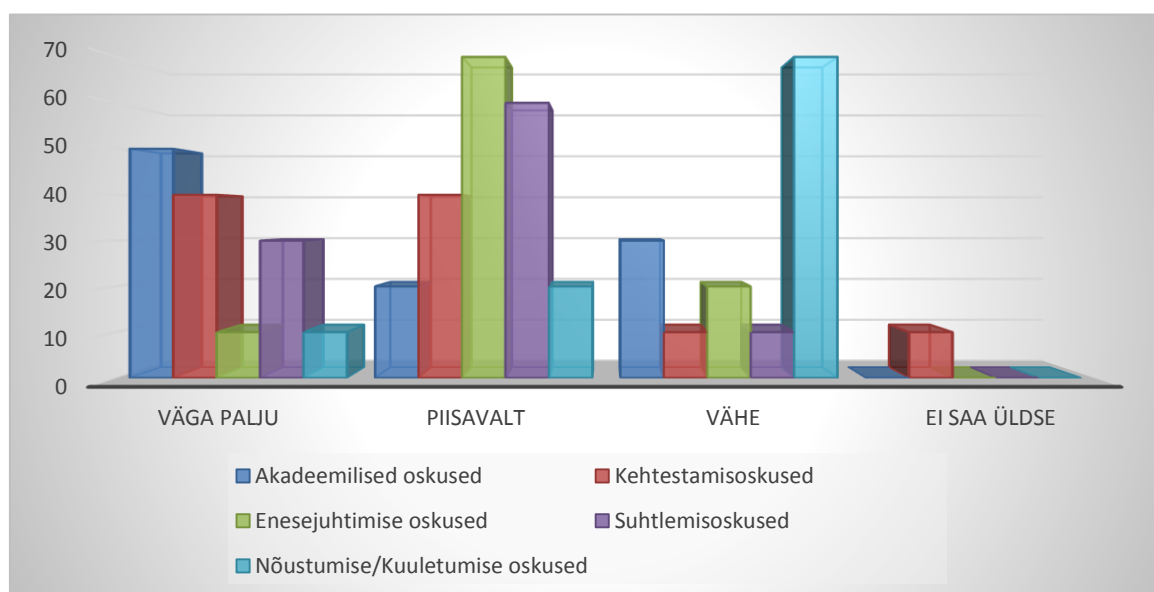

- järgides üldtunnustatud pedagoogilisi põhimõtteid;
- erinevaid lugemispalasid koos klassiga arutades, kirjandi ja arutlustemasid andes, rühma- ja paaristööd, isegi tavalist harjutust-ülesannet tehes saab väljendada oma hoiakuid ja väärtusi (neid on päris palju ka õpikute erinevatesse harjutustesse sisse kirjutatud); oma isiklik eeskuju, mis on igas tunnis ja ka väljaspool tunde „minuga“: väärtushinnangute ja –hoiakute kujundamine käib kogu aeg.

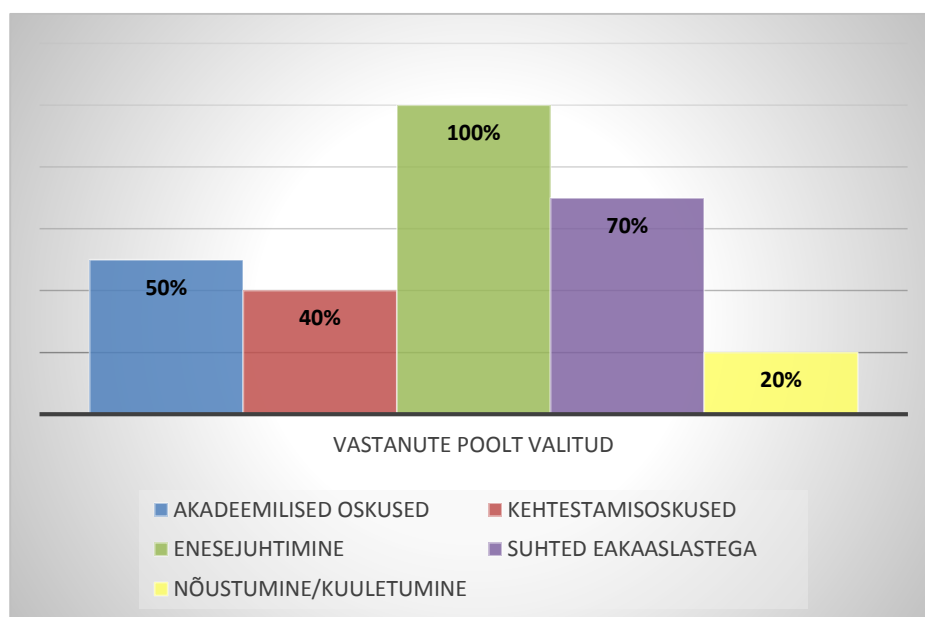
Õpetaja valib alateadlikult sõnu, mis vastavad tema hoiakutele, sellest nähtub, kuivõrd olulised on õpetajate väärtushinnangud. Õpetajad suunavad õpilasi väärtustele, mis neil endil on, millele lisandub kooli õppekavades fikseeritud eesmärkide realiseerimine. (Mikk, lk 103)

2.3.3. Võimalused ja vajalikkus tegeleda ainetunnis erinevate sotsiaalsete oskuste õpetamisega

Uurimuses küsiti õpetajatelt, kui palju saavad nad oma aine raames pöörata õpilaste tähelepanu erinevate sotsiaalsete oskuste arendamisele sotsiaalsete kompetentside kaupa (vt joonis 2.). Samuti küsiti neilt, millisesse sotsiaalsete kompetentside arendamist peavad nad enda ainetundides kõige rohkem tähelepanu vajavaks (vt joonis 3).

Joonis 2. Võimalused sotsiaalsete oskuste arendamiseks ainetunnis (%)

Joonis 3. Ainetundides arendatavad olulised sotsiaalsed oskused

Küsitluse tulemustest selgus, et „väga palju“ on **akadeemiliste oskuste** arendamiseks võimalusi 50% vastanud õpetajate arvates. Sama kompetentsi kohta arvati 20%, et võimalusi on piisavalt ja 30%, et võimalusi on vähe. Seda, et võimalusi ei ole üldse, ei leidnud ükski vastaja. Õpetajate vastustest 50% näitasid, et akadeemiliste oskuste arendamine nende ainetundides on vajalik.

Kehtestamisoskuste õpetamist leidis nii „piisavalt“ kui „väga palju“ võimalik olevat 40% vastanutest. 10% ehk üks tehnoloogiaainete õpetaja leidis, et selleks on võimalusi vähe ja loodusainete õpetaja (10%) arvas, et selleks ei ole võimalusi üldse. Enda ainetundides pidas vajalikuks kehtestamisoskuseid arendada 40% õpetajaid.

Enesejuhtimise oskuste arendamisega ainetundides leidis piisavalt võimalusi olevat tegeleda 70% (7 õpetajat) vastanutest ning üks tehnoloogiaainete õpetaja (10%) arvas, et selleks on võimalusi väga palju. Samas leidis teine tehnoloogiaainete õpetaja koos loodusainete õpetajaga (20%), et võimalusi selleks on vähe. Märkimisväärne on, et enesejuhtimise oskuste arendamist enda ainetundides peavad oluliseks kõik (100%) küsimustikule vastanud õpetajad.

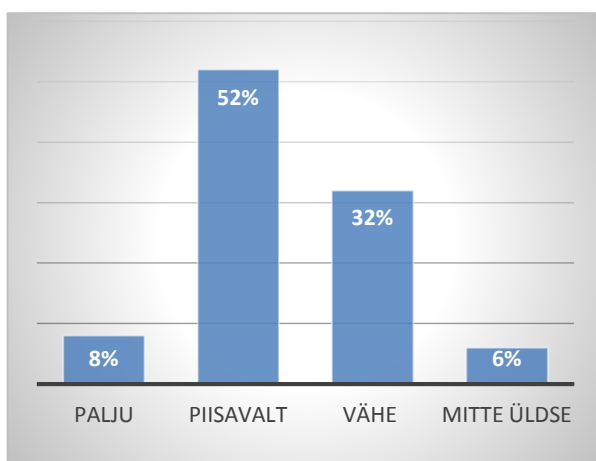
Suhtlemisoskusi leidis olevat võimalik õpetada ainetundides piisavalt 60% õpetajatest ning 30% arvas, et võimalusi selleks on väga palju. Vähe on selleks võimalusi matemaatikaõpetaja (10%) arvates. Eakaaslastega suhtlemise oskuste arendamist enda ainetundides pidas oluliseks 70% vastanud õpetajatest.

Nõustumise/kuuletumise oskuste õpetamiseks leidis enamus õpetajaid võimalusi olevat vähe (70%), 20% arvas, et selleks on võimalusi piisavalt. Kehalise kasvatuses õpetaja leidis, et selleks on võimalusi väga palju. Oma ainetunnis pidasid nõustumise/kuuletumise oskuste arendamist oluliseks vaid matemaatika ja kehalise kasvatuses õpetajad (20%).

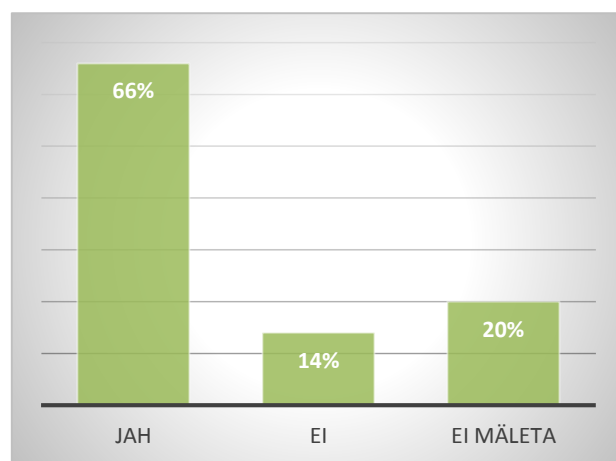
2.3.4. Kaaslastega suhtlemise oskuste õpetamine

Järgnevas kolmes alapeatükis toon välja küsimuste tulemused, mis mõõtsid, kui suurel määral tegelevad õpetajad erinevate sotsiaalsete oskuste arendamisega oma ainetundides Caldarella ja Merrell'i taksonoomiast tulenevate karakteristikute kaupa. Õpetajatele esitatud küsimustest uuris igat karakteristiku viis valikvastustega küsimust.

Seda, et õpilaste suhtlemise oskusi eakaaslastega arendavad ainetundides õpetajad piisavalt, näitavad 52% küsimuste vastused, 32% vastused toovad välja, et nende oskustega tegeletakse ainetundides vähe ja 8% õpetajate vastused (kokku 4 vastust) näitavad, et suhtlemise oskustega tegeletakse palju. Nendest neljast vastusest kolm on antud tehnoloogia valdkonda kuuluvat ainet andva õpetaja poolt. 6% vastustest (kolm vastust) ütlevad, et nende oskustega ei tegeleta ainetunnis üldse. Ühele küsimusele (2%) oli jäetud ühel korral vastamata (vt joonis 4.).

Joonis 4. Kaaslastega suhtlemisoskuste arendamine ainetundides õpetajate vaates

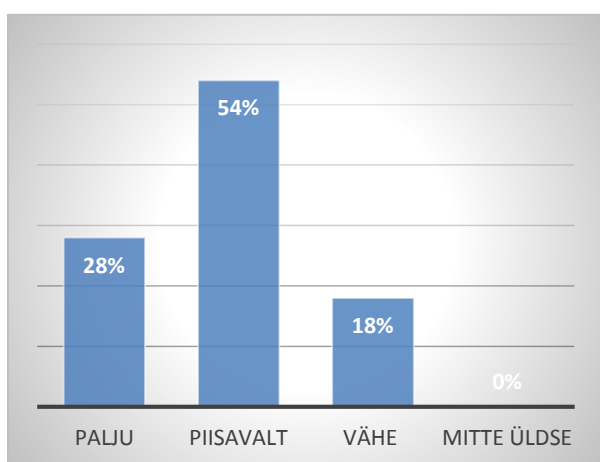
Joonis 5. Eakaaslastega suhtlemise oskuste õpetamine koolis õpilaste arvates (Tints, lk 19)

Kõrvutades need tulemused õpilaste arvamusega (vt joonis 5.) eakaaslastega suhtlemise oskuste õpetamisest koolis, näeme et õpetajate arvamus sellest, et nad tegelevad nende oskuste arendamisega piisavalt, saab kinnitust õpilaste 66% vastuste puhul. Kui õpetajate seas 6% vastas, et ei tegele suhtlemisoskustega üldse 6%, siis õpilaste sama väidet kinnitav protsent on 14%.

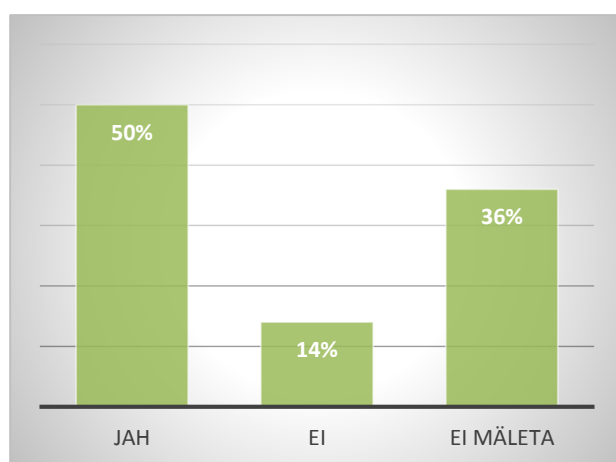
2.3.5. Enesejuhtimise oskuste õpetamine

Õpetajad leiavad, et tegelevad enesejuhtimise oskustega piisavalt 54% vastuste korral ning 28% vastused näitavad, et nende oskuste arendamisega tegeletakse ainetundides „palju“. 18% vastuste korral leiavad õpetajad, et tegelevad nende oskuste arendamisega vähe (vt joonis 6.).

Pannes siia kõrvale õpilaste küsitluse tulemused (vt joonis 7.) näeme, et pooled õpilaste vastustest (50%) kinnitavad õpetajate arvamust, et tunnis tegeletakse piisavalt või palju enesejuhtimise oskuste arendamisega. Samas näitab õpilaste suur kogus vastuseid „ei mäleta“ (36%), et antud oskustega ainetunnis tegeledes tuleb pöörata rohkem tähelepanu sellele, et õpilane antud teema omaks võtaks ning et tal tekiks teemast isiklik teadmine ja arusaam. (Tints, lk 19)

Joonis 6. Enesejuhtimise oskuste arendamine ainetundides õpetajate vaates

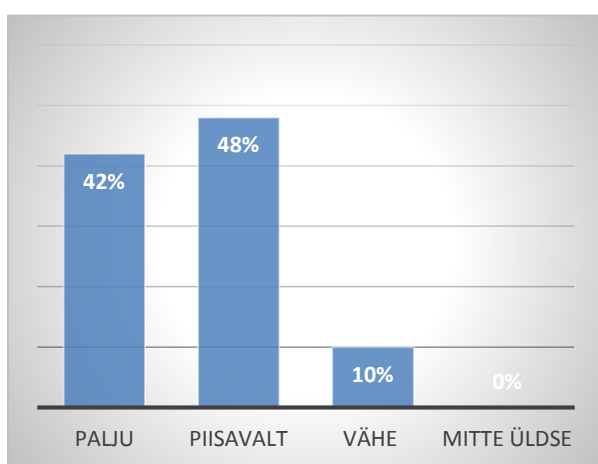
Joonis 7. Enesejuhtimise oskuste õpetamine koolis õpilaste arvates (Tints, lk 21)

2.3.6. Akadeemiliste oskuste õpetamine

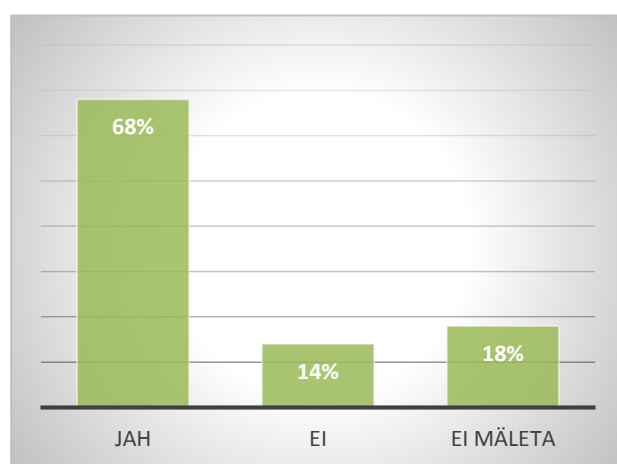
Uurimuses osalenud õpetajate vastustest selgub (vt joonis 8.), et akadeemiliste oskuste arendamisega oma ainetundides tegelevad aineõpetajad 48% kordadest piisavalt ja 42% juhtudest palju. Ülejääva 10% vastused, mis ütlevad, et akadeemiliste oskuste arendamisega tegeletakse vähe, moodustavad kolme õpetaja vastused (kokku viis vastust), kellest üks tehnoloogia aine õpetaja leiab, et tegeleb kõnealuste oskuste arendamisega vähe koguni 3/5 (60%) küsimuste vastuste puhul.

Tähelepanu väärib, et vaatamata olukorrale, kus õpetajate vastustest saab järeldada, et akadeemiliste oskuste arendamisega tegeleb 90% vastanutest, toodi avatud vastusega küsimuses välja vaid üks antud karakteristikuga alla kuuluv oskus: ülesannete täitmine.

Õpilaste küsitluse tulemustest (vt joonis 9.) näeme, et 68% nende vastustest kinnitavad õpetajatelt saadud arvamust, et akadeemiliste oskuste arendamisega tegeletakse koolis vähemalt piisaval määral. Nende õpilaste vastuste arv, mis näitavad, et kõnealuste oskustega tegeletakse vähe (14%), sarnaneb õpetajate küsitlusest välja tulnud 10% tulemusega. Tähelepanu tõmbab nendegi oskuste puhul 18% õpilaste vastused, mis näitavad, et õpilased ei suuda antud oskuste õpetamise teemal kaasa rääkida ehk on vastanud küsimustele, et nad ei mäleta, samas kui õpetajatepoolsed vastused annavad mõista, et nende oskustega tegeletakse ainetundides 90% juhtudest piisavalt või rohkem.

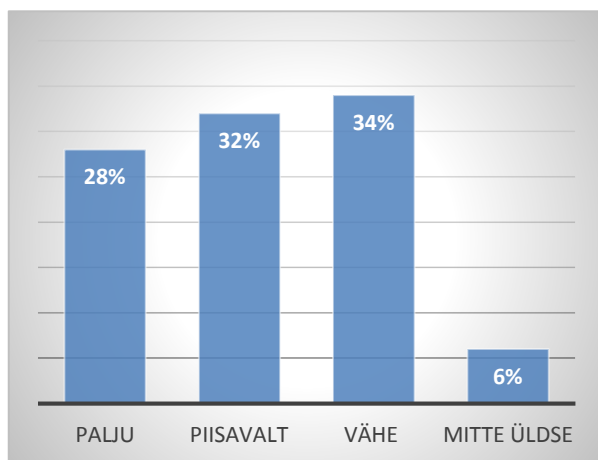
Joonis 8. Akadeemiliste oskuste arendamine ainetundides õpetajate vaates

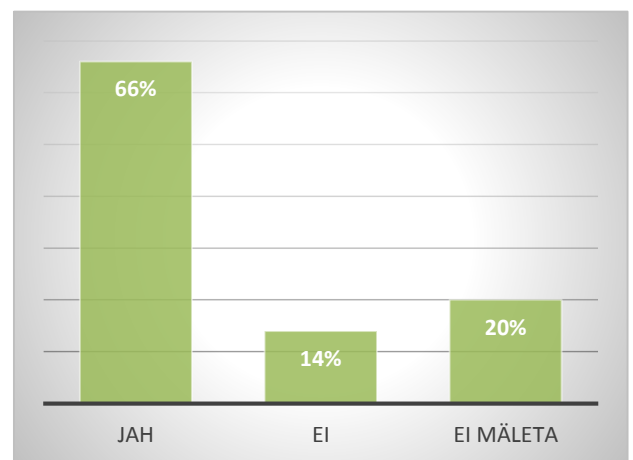
Joonis 9. Akadeemiliste oskuste õpetamine koolis õpilaste arvates (Tints, lk 22)

2.3.7. Nõustumise/kuuletumise oskuste õpetamine

Karakteristiku nõustumine/kuuletumine oskuste arendamisega tegeletakse tundides õpetajate vastustest tulenevalt 34% juhtudest vähe, 32% vastused näitavad, et nende oskustega tegeletakse piisavalt ja õpetajate vastustest 28% näitavad, et nende arendamisega tegeletakse palju (vt joonis 10.). 6% vastuseid toob välja, et nende oskuste arendamisega ei tegeleta ainetundides üldse. Väljatoomist väärib, et kõik selle väite kohased vastused on andnud loodusainete valdkonna õpetaja, kes antud oskuseid uurivatest küsimustest vastas 3/5 kordadest, et ei tegele nende oskuste arendamisega üldse.

Joonis 10. Nõustumise/kuuletumise oskuste arendamine ainetundides õpetajate vaates

Joonis 11. Nõustumise/kuuletumise oskuste õpetamine koolis õpilaste arvates (Tints, lk 22-23)

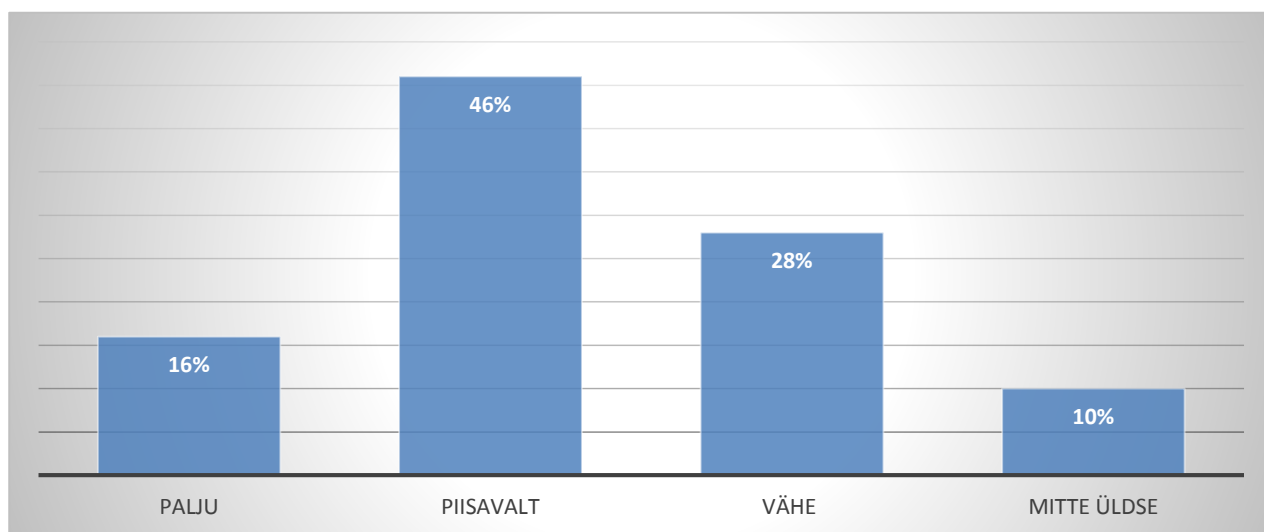
Kõrvutades saadud vastused õpilaste käest saadud vastustega näeme, et õpilased näevad koolis nõustumise/kuuletumise oskuseid õpetatavat 66% vastuse järgi, mis enam-vähem kattub õpetajate vastustega, kus väidetakse, et õpetajad tegelevad ainetundides kõnealuste oskustega piisavalt või palju (kokku 60%). Õpilaste vastused „ei“ ja „ei mäleta“ annavad aga kokku sama suurusjärgu vastuseid kui õpetajate vastused, et antud oskustega tegeletakse ainetundides vähe (mõlemad 34%) (vt joonis 11.).

2.3.8. Kehtestamisoskuste õpetamine

Kehtestamisoskuste arendamise kohta ainetundides vastasid õpetajad 46% juhtudest, et tegelevad antud oskuste arendamisega piisavalt ja 16% juhtudest, et tegelevad nendega palju. Seda, et õpetajad tegelevad ainetundides kehtestamisoskuste arendamisega vähe, näitasid 28% nende vastustest (vt joonist 12.). Viis vastust (10%) peegeldasid arvamust, et kõnealuste oskustega ei tegeleta ainetundides üldse. Need vastused on antud kahe õpetaja poolt (matemaatika ja loodusainete ainevaldkonnast), kes kahepeale väitsid seda kehtestamisoskusi puudutavate küsimuste puhul viiel korral kümnest. Mõlemad vastasid, et ei tegele üldse antud oskuste arendamisega küsimuste puhul, mis puudutasid ettevõtmiste/vestluste algatamist.

Vaatamata asjaolule, et õpetajad leiavad 62% vastuste puhul, et tegelevad kehtestamisoskustega vähemalt piisaval või rohkemal määral, tuleb märkida, et avatud vastusega küsimuses, kus uuriti, milliseid sotsiaalsete oskuste õpetamist nende kasutatavad õppemeetodid võimaldavad, toodi vaid ühel juhul välja just selle kompetentsuse alla kuuluv oskus (argumenteerimine/põhjendamine). Ometi kuuluvad samasse kompetentsuste gruppi sellised väga olulised oskused nagu initsiatiivi ülesnäitamine; enda kohta positiivse välja toomine; enesekindlus; *ei*-ütlemine; enda esitlemine võõrastele; usalduslikkus suhtlemisel vastassugupoolega; ülekohtule reageerimine jne.

Kuna seminari- ja lõputöös läbiviidud uurimuste kehtestamisoskusi puudutavad tulemused ei ole päris hästi võrreldavad, siis kahjuks ei ole võimalik kõrvutada õpetajate vaadet õpilaste omaga.

Joonis 12. Kehtestamisoskuste arendamine ainetundides õpetajate vaates

2.4. Arutelu ja järeldused

Paldiski Gümnaasiumi põhikooli III astmes õpetavad aineõpetajad pidasid kõik (100%) oluliseks arendada ainetundides õpilaste enesejuhtimise kompetentsi kuuluvaid oskusi ning 70% neist nägi ka eakaaslastega suhtlemise oskuste arendamist ainetunnis olulise ülesandena. Poolte vastanute arvates (50%) on oluline arendada nende õppetundides sotsiaalseid akadeemilisi oskusi. Kehtestamisoskuste arendamist ainetunnis pidasid oluliseks vaid 40% õpetajaid ja vaid kaks õpetajat (20%) leidsid, et tundides on oluline arendada õpilaste nõustumise/kuuletumise oskusi.

Küsitlusest selgus, et võimalusi akadeemiliste, enesejuhtimis-, kehtestamis- ja suhtlemiskompetentside arendamiseks näevad piisavalt või palju 70-90% vastanud õpetajatest. Nõustumise/kuuletumise oskuste puhul nägid selliseid võimalusi aga vaid 30% vastanud õpetajatest ning ülejäänud 70% märkisid, et võimalusi nende oskustega tegeleda nähakse vähe. Vaid üks õpetaja (10%) vastas, et ei näe üldse võimalusi tegeleda kehtestamisoskuste arendamisega. Teiste karakteristikute puhul selliseid vastuseid ei esinenud.

Kui võimalusi peaaegu kõigi sotsiaalsete oskustega tegelemiseks näevad enamus õpetajaid, siis küsimustest, mis uurisid reaalselt sotsiaalsete oskuste õpetamist ainetunnis, selgus, et akadeemiliste oskuste arendamisega tegeletakse nende endi hinnangul piisavalt või palju 90% juhtudest. Enesejuhtimise oskuste arendamisega tegeletakse vähemalt piisaval määral 82% juhtudest ja kehtestamisoskuste arendamisega 62% vastanute hinnangul. Eakaaslastega suhtlemisoskuste arendamisega leidsid õpetajad ennast ainetundides piisaval määral või palju tegelevat 60% vastanutest. Nõustumise/kuuletumise oskuste arendamisega tegelevad õpetajad vaatamata vähestele võimalustele piisavalt või palju 60% vastanutest.

Ilmnunud protsendid, kus kaaslastega suhtlemise, nõustumise/kuuletumise ja kehtestamisoskustega ei tegeleta üldse (vastavalt 6%, 6% ja 10%), on suures osas ühe õpetaja vastustest tulenevad.

Negatiivset tähelepanu väärivad enesejuhtimise oskusi puudutavad kaks protsendimäära. Õpetajad leiavad, et tegelevad vähemalt piisavalt kõnealuste oskuste arendamisega 82% juhtudest kuid õpilased on vastanud samu oskusi uurivatele küsimustele 36% korral vastusevariandi „ei mäleta“ (et selliste oskuste õpetamisega koolis oleks tegeletud).

Vastanud aineõpetajad tõid ise suuremal määral välja oskusi, mis kuuluvad sotsiaalsete oskuste dimensiooni suhted eakaaslastega, enesejuhtimine ja nõustumine/kuuletumine alla.

Akadeemiliste oskuste ja kehtestamisoskuste alla kuuluvaid oskusi toodi mõlemaid välja vaid üks. Samas tuleb tunnistada, et õpetajate vastused antud küsimusele olid oodatust kesisemad ja lakoonilisemad.

KOKKUVÕTE

Minu lõputöö eesmärgiks oli anda ülevaade Paldiski Gümnaasiumi põhikooli III astme õpilastele õppeainete raames sotsiaalsete oskuste õpetamisest aineõpetajate vaates. Soovisin välja selgitada, kuidas oluliseks peavad õpetajad sotsiaalsete oskuste õpetamist oma õppeainete raames, uurida, milliste sotsiaalsete oskuste õpetamiseks ainetundides näevad õpetajad võimalusi ning välja tuua, missuguseid sotsiaalseid oskusi võimaldavad õpetada õpetajate poolt kasutatavad õppemeetodid.

Teema uurimine võimaldab näidata, kuidas tajuvad sotsiaalsete oskuste õpetamist ainetundides põhikooli III astmes õpetavad õpetajad ja võrrelda nende nägemust sama kooliastme õpilaste arvamustega.

Lõputöö käigus viisin läbi kvantitatiivse uurimuse, milles kogusin andmeid ankeetküsitluse kaudu. Populatsiooniks olid Paldiski Gümnaasiumi põhikooli III astmes õpetavad aineõpetajad. Kokku täitis ankeedi 10 õpetajat 12st.

Uurimusest selgus, et kõige rohkem tegelevad aineõpetajad Paldiski Gümnaasiumi põhikooli III astmes nende endi vaates akadeemiliste ja enesetunnetuse oskuste arendamisega, vähem kehtestamis-, suhtlemis- ja nõustumise/kuuletumise oskuste arendamisega. Õppeprotsessis tuleb tähelepanu pöörata õpilaste teadvustatud enesejuhtimise oskuste arendamisele.

Kõige suuremad erinevused õpilaste ja õpetajate sotsiaalsete oskuste nägemustes puudutavadki just enesekohaste oskuste õpetamist. Õpetajad leiavad, et pööravad sellele dimensioonile piisavalt või palju tähelepanu, kuid õpilastest 36% leiab, et ei mäleta koolis selliste sotsiaalsete kompetentsuste õpetamist. Teiste sotsiaalsete kompetentsuste dimensioonide osas olid õpetajate ja õpilaste nägemuses suhteliselt sarnased ja seeläbi üksteist kinnitavad.

Uurimuse tulemusena leian, et minu püstitatud hüpotees, et õpetajad ei pööra ainetunnis õpilaste sotsiaalsete oskuste arendamisele otsest tähelepanu, kuna neile on eesmärgiks õpilase ainealane arendamine, ei leidnud kinnitust.

Väita, et aineõpetajad tegelevad oma aine õpetamisega ega pööra tähelepanu elus vajalike sotsiaalsete oskuste õpetamisele, on lihtne kuid läbiviidud uurimuse valguses selgub, et vaatamata nende ainealastele põhieesmärkidele soovivad nad siiski rohkemal või vähemal määral arendada õpilaste üldiseid elus edukaks tegutsemiseks vajalikke oskusi. Küsimus on vaid selles, kust maalt algab õpetaja jaoks see „piisav“ sotsiaalsete oskustega tegelemine.

Uurimuse eesmärgini jõudmiseks töötasin läbi teemakohase kirjanduse ning sotsiaalsete oskuste õpetamist sätestavad riiklikud dokumendid, töötasin välja küsimustiku, milles tuginesin Caldarella ja Merrell'i taksonoomiale, viisin küsitluse läbi Paldiski Gümnaasiumi põhikooli III astmes õpetavate aineõpetajate hulgas ja analüüsisin saadud tulemusi ning võrdlesin neid sama kooli III kooliastme õpilaste arvamustega (Tints 2013). Kasutatud metoodika õigustas ennast, kuna andis tervikliku ülevaate koolis arendatavatest sotsiaalsetest oskustest õpetajate vaates võrrelduna õpilaste arvamustega.

Tulevikus võiks ühe võimalusena uurimustööd jätkata, laiendades uuritavate arvu paari- kolme olemuselt Paldiski Gümnaasiumist erineva kooli võrra, et kontrollida, kas tulemused on Eesti koolide III kooliastmes õpetavatele õpetajatele üldistatavad või kehtivad ainult Paldiski Gümnaasiumis.

KASUTATUD KIRJANDUS

Järvela, P. 1997. *Õpetajaks olemine nüüd ja praegu*. – Kog: Võimalus ja paratamatus olla õpetaja. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool, lk 75-81

Keltikangas-Järvinen, L. 2011. *Sotsiaalsus ja sotsiaalsed oskused*. Tallinn: Kirjastus Koolibri

Kera, S. 1997. *Sotsiaalne valmidus õpetaja kutsesobivuse eeldusena*. Kog: Võimalus ja paratamatus olla õpetaja. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool, lk 129-136

Kõiv, K. 2010. *Sotsiaalainete valdkondlik lõiming*. – Kog: Lõiming. Lõimingu võimalusi põhikooli õppekavas. Tartu: Tartu Ülikooli haridusuuringute ja õppekavaarenduse keskus, lk 342–344

Kõiv, K. *Enesekohane ja sotsiaalne pädevus inimeseõpetuses*

http://www.oppekava.ee/images/e/e4/Enesekohane_ja_sotsiaalne_p%C3%A4devus_inimese%C3%B5petuses.pdf (16.05.2013)

Lauristin, M. *Õpetaja ja õppija eneseleidmine uuenevas hariduskeskkonnas*. 20.09.2012 ettekande PPT

http://www.google.ee/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=15&ved=0CD4QFjAEOAo&url=http%3A%2F%2Fwww.tartu.ee%2Fdata%2FMarju_Lauristin_uuendatud_koolivork.ppt&ei=ILaHUc51xeC1Bs2agKAF&usg=AFQjCNFk2SfYCRaP48ms1emBj0qY3kqRaw&sig2=xQS SbdGj4hTsHn4bW24HZw&bvm=bv.45960087,d.Yms (16.05.2013)

Loogma, K; Ruus, V-R; Talts, L; Poom-Valickis, K. 2009. *Õpetaja professionaalsus ning tõhusama õpetamis- ja õppimiskeskonna loomine. OECD rahvusvahelise õpetamise ja õppimise uuring TALIS tulemused*. Tallinn: Tallinna Ülikooli haridusuuringute keskus

Mikk, J. 1997. Õpetaja väärtuskasvatjana. Kog: Võimalus ja paratamatus olla õpetaja. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool, lk 101-105

Mäkinen, R. 1999. *Soostereotüübid Eesti ja Soome koolinoorte seas*. Bakalaureusetöö

Noormets, J. 2009. *Sotsialiseerimine spordis*. Spordisotsioloogia. Tallinna Ülikool Terviseteaduste ja Spordi Instituut

http://www.eope.ee/download/euni_repository/file/199/3.1%20Sotsialiseerimine%20spordis.pdf (16.05.2013)

Orn, J. 1997. *Võimalus ja paratamatus olla õpetaja*. Kog: Võimalus ja paratamatus olla õpetaja. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool, lk 9-13

Priimäe, M. 2006. *Alaealiste õigusrikkujate nägemus kuritegevuse põhjustest ja neile rakendatud sekkumismeetodite efektiivsusest*. Kog: Ülikoolilt Tartu linnale: Sotsiaaltöötajate üliõpilasuuringute kogumik III. Tartu, lk 59-65

http://www.ssi.ut.ee/sites/default/files/ssi/tudengikogumik_iii.pdf (16.05.2013)

Põhikooli riiklik õppekava. RT I, 20.09.2011, 9.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/120092011009> (6.11.2012)

Saat, H. 2004. *Sotsiaalne kompetentsus*. – Haridus nr 1, lk 18-21

Saat, H. 2004. *Sotsiaalsed oskused*.

http://www.ut.ee/curriculum/orb.aw/class=file/action=preview/id=147104/sot_6_02.pdf (14.01.2013)

Säre, M. 1997. *Õpetajakandidaatide individuaalsus väärtushinnangutes klasteranalüüsi kasutades*. Kog: Võimalus ja paratamatus olla õpetaja. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool, lk 117-127

Talts, L. *Kooliklass kui sotsiaalne grupp*.

http://www.google.ee/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0CDgQFjAC&url=http%3A%2F%2Fwww.tlu.ee%2F~talts%2FLoengKOOLIPEDAGOOGIKA%2FKooliklass%2520kui%2520sotsiaalne%2520grupp.doc&ei=uqeHUcTQI8TDtQay8IHQBg&usg=AFQjCNH9xfVgCRhXJ71zAMgyoN0h0_NPNA&sig2=LVVm62u_z6MjmROhWw5MWw&bvm=bv.45960087,d.Yms&cad=rja (20.05.2013)

Taru, M; Rämmer, A; Roosalu, T; Reiska, E. 2008. *Tallinna õppurite haridus- ja tööväärtused. Tallinna õppurite eeskujud, õpingu ja tööplaanid.* Tallinn: Eesti Noorsoo Instituut, lk 27-28

Tiko, A. 2004. *Kodu, kool ja õpilaskodu sotsiaalökoloogilises perspektiivis.* – Kog: Lapse kasvukeskkond ja sotsiaalsed oskused. Tallinn: Lastekaitse Liit, Tallinna Pedagoogikaülikool, lk 9–23

Tints, A. 2013. *Sotsiaalsete oskuste õpetamine põhikooli III astmes Paldiski Gümnaasiumi näitel.* [seminaritöö]. Viljandi: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia

Tropp, K; Saat, H. *Õpilaste suhted eakaaslaste ning täiskasvanutega ja sotsiaalsete oskuste areng.* – Rmt: Õppimine ja õpetamine esimeses ja teises kooliastmes, lk 61-87

Õunapuu, L. 2010. *Üliõpilase kirjalikud tööd.* Viljandi: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia

Õunapuu, L. *Tunnimudelid ja enesetunnetuse harjutused sotsiaalsete oskuste õpetamiseks I osa.* Viljandi: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia kultuurhariduse osakonna toimetised nr.2

LISAD

Lisa 1

Lugupeetud küsimustikule vastaja!

Mina, Are Tints, koostan oma lõputööd sotsiaalsete oskuste õpetamisest 7.-9. klassis. Minu töö üheks oluliseks osaks on küsitlus, mille viin läbi selles vanuseastmes õpetavate õpetajate hulgas. Tõeste tulemuste saamiseks palun, et vastaksite isiklike seisukohti silmas pidades. Küsimustiku vastused on anonüümsed. Aitäh!

1. Minu õpetatav aine kuulub ..... valdkonda.

2. Sugu: ☐ naine, ☐ mees

3. Kui palju tähelepanu saate oma aine raames pöörata õpilaste :

	tegelen palju	tegelen piisavalt	tegelen vähe	ei tegele üldse
akadeemiliste oskuste arendamisele				
kehtestamisoskuste arendamisele				
enesejuhtimise oskuste arendamisele				
suhtlemisoskuse arendamisele				
nõustumise / kuuletumise oskuse arendamisele				

4. Missuguste õpilaste sotsiaalsete oskuste õpetamist võimaldavad Teie poolt ainetundides kasutatavad õppemeetodid?

.....
.....
.....

5. Missuguste õpilaste sotsiaalsete oskuste arendamisele peate vajalikuks oma tundides kõige enam tähelepanu pöörata?

- ☐ suhted eakaaslastega
- ☐ enesejuhtimine
- ☐ akadeemilised oskused
- ☐ nõustumine / kuuletumine
- ☐ kehtestamisoskused

6. Kuidas väljendate tundides oma väärtusi ja hoiakuid?

.....
.....
.....

7. Kui palju tegelete oma tundides õpilast järgmiste oskuste arendamisega (tehke sobivasse kasti rist):	tegelen palju	tegelen piisavalt	tegelen vähe	ei tegele üldse
1.komplimentide tegemine ja vastuvõtmine				
2.abivajajale oma abi pakkumine				
3.vabandamine				
4. enese väljendamine vestluses				
5. uute tutvuste loomine ja sõprade hoidmine				
6. kriitika vastu võtmine ja sellest järelduste tegemine				
7. kompromisside tegemine				
8. probleemi lahendamine				
9. piirangute ja reeglite aktsepteerimine				
10. emotsioonide kontrollimine				
11. aja organiseerimine ja kasutamine				
12. abi otsimine ja palumine				
13. oskus ignoreerida kaaslaste mõjutusi				
14. ülesannete ja kohustuste täitmine				
15. küsimuste esitamine				
16. (oma) asjade teistega jagamine				
17. koristamine ja asjade korras hoidmine				
18. määratud ülesande täitmine				
19. vaba aja kasutamine				
20. juhendite täitmine				
21. ettevõtmiste algatamine				
22. vestluste algatamine				
23. teiste kaitseks välja astumine				
24. enda kohta positiivse välja toomine				
25. julgus küsimusi esitada				

SUUR AITÄH KÜSIMUSTELE VASTAMAST!

Küsimustikus esitatud küsimuste selgitused.

Taustaküsimused

Millisesse ainevaldkonda kuulub vastaja õpetatava õppeaine?

Kas vastaja on naine või mees?

Küsimused, mis uurivad sotsiaalsete oskuste õpetamise võimalikkust ja vajalikkust ainetunnis.

Kui palju tähelepanu saate oma aine raames pöörata õpilaste akadeemiliste oskuste arendamisele?

Kui palju tähelepanu saate oma aine raames pöörata kehtestamisoskuste arendamisele?

Kui palju tähelepanu saate oma aine raames pöörata enesejuhtimise oskuste arendamisele?

Kui palju tähelepanu saate oma aine raames pöörata suhtlemisoskuse arendamisele?

Kui palju tähelepanu saate oma aine raames pöörata nõustumise / kuuletumise oskuse arendamisele?

Missuguste õpilaste sotsiaalsete oskuste arendamisele peate vajalikuks oma tundides kõige enam tähelepanu pöörata?

Missuguste õpilaste sotsiaalsete oskuste õpetamist võimaldavad Teie poolt ainetundides kasutatavad õppemeetodid?

Küsimused, mis mõeldavad kui suurel määral tegeleb vastaja erinevate sotsiaalsete oskuste arendamisega ainetunnis karakteristikute järgi.

Suhted eakaaslastega

Kui palju tegelete oma tundides õpilaste komplimentide tegemine ja vastuvõtmise oskuste arendamisega?

Kui palju tegelete oma tundides õpilaste abivajajale oma abi pakkumise oskuste arendamisega?

Kui palju tegelete oma tundides õpilaste vabandamiseoskuste arendamisega?

Kui palju tegelete oma tundides õpilaste vestluses enese väljendamise oskuste arendamisega?

Kui palju tegelete oma tundides õpilaste uute tutvuste loomise ja sõprade hoidmise oskuste arendamisega?

Enesejuhtimine

Kui palju tegelete oma tundides õpilaste kriitika vastu võtmise ja sellest järelduste tegemise oskuste arendamisega?

Kui palju tegelete oma tundides õpilaste kompromissi tegemise oskuste arendamisega?

Kui palju tegelete oma tundides õpilaste probleemi lahendamise oskuste arendamisega?

Kui palju tegelete oma tundides õpilaste piirangute ja reeglite aktsepteerimise oskuste arendamisega?

Kui palju tegelete oma tundides õpilaste emotsioonide kontrollimise oskuste arendamisega?

Akadeemilised oskused

Kui palju tegelete oma tundides õpilaste aja organiseerimise ja kasutamise oskuste arendamisega?

Kui palju tegelete oma tundides õpilaste abi otsimise ja palumise oskuste arendamisega?

Kui palju tegelete oma tundides õpilaste kaaslaste mõjutuste ignoreerimise oskuste arendamisega?

Kui palju tegelete oma tundides õpilaste ülesannete ja kohustuste täitmise oskuste arendamisega?

Kui palju tegelete oma tundides õpilaste küsimuste esitamise oskuste arendamisega?

Nõustumine/kuuletumine

Kui palju tegelete oma tundides õpilaste (oma) asjade teistega jagamise oskuste arendamisega?

Kui palju tegelete oma tundides õpilaste koristamise ja asjade korras hoidmise oskuste arendamisega?

Kui palju tegelete oma tundides õpilaste ülesande täitmise oskuste arendamisega?

Kui palju tegelete oma tundides õpilaste vaba aja kasutamise oskuste arendamisega?

Kui palju tegelete oma tundides õpilaste juhendite täitmise oskuste arendamisega?

Kehtestamisoskused

Kui palju tegelete oma tundides õpilaste ettevõtmiste algatamise oskuste arendamisega?

Kui palju tegelete oma tundides õpilaste vestluste algatamise oskuste arendamisega?

Kui palju tegelete oma tundides õpilaste teiste kaitseks välja astumise oskuste arendamisega?

Kui palju tegelete oma tundides õpilaste enda kohta positiivse välja toomise oskuste arendamisega?

Kui palju tegelete oma tundides õpilaste küsimuse esitamise oskuste arendamisega?

SUMMARY

The teaching of social skills in subject lessons in secondary school according to teachers in Paldiski High school

Working with young people has frequently given rise to the question which include juveniles' social skills and possibilities to increase them. According to this the subject of my seminar's work is "Teaching Social Skills in Basic School (Grades 7-9) on the Example of Paldiski Gymnasium". This work reflected students' opinions. Learning social skills comes unquestionably from teachers' example, they are students' role models. From this postulation comes my interest – how much do teachers deal with teaching social skills to their students in various subject lessons according to their opinion?

The aim of the work herein is to give an overview of the teaching of social skills in subject lessons in Paldiski Gymnasiums' basic school level according to the teachers. In my paper I search for answers to following questions:

- How important do teachers consider the teaching of social skills in subject lessons?
- Which social skills do teachers see possibilities for to be taught in subject lessons?
- Which social skills do teaching methods used by teachers allow to be taught?

As a hypothesis I have constructed an assertion that since the teachers' goal is the students development in subjects there is no direct attention given to the development of student's social skills in subject lessons.

To get to aim of my treatise a questionnaire of 35 questions was worked out. The questionnaire relies on Caldarella and Merell's taxonomy. The questionnaire was carried out

among teachers in Paldiski Gymnasium's basic school level, and the results were compared with the results of students answers from the same level. The treatise showed that according to the questioned teachers' opinion, the most developed skills in their lessons are academic and self- realization skills. Less importance is put on imposing, communication and compliance skills. According to the students answers teachers in their teaching process should pay more awereness to the skills of self- management.

As a result of my treatise I find my hyphothesis not to be true to the full.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Are Tints, (sünnikuupäev: 20.02.1987)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Sotsiaalsete oskuste õpetamine põhikooli III astme ainetundides Paliski Gümnaasiumi õpetajate vaates“, mille juhendaja on Külli Salumäe,
  - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu, kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Viljandi, 21.05.2013